

Dunja Dobaja

**DRUŠTVO DRŽAVNIH
UPOKOJENCEV ZA
DRAVSKO BANOVINO
V LJUBLJANI
CIVILNI DRŽAVNI UPOKOJENCI IN
POKOJNINSKA POLITIKA***

UVOD

**Društvo državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo v
prizadevanjih za izboljšanje položaja staroupokojencev**

Konec leta 1925 je I. splošno društvo jugoslovanskih upokojencev v Ljubljani pričelo delovati po novih pravilih in z novim imenom kot Društvo državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo. Izvoljeno je bilo novo vodstvo iz vrst upokojencev. Predsednik društva je postal davčni uradnik v pokoju Rafael

* Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa P6-0280 Podobe gospodarske in socialne modernizacije na Slovenskem v 19. in 20. stoletju, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Dolinšek, podpredsednik pa profesor v pokoju Josip Kožuh. Društvo je imelo namen v Ljubljani in Mariboru ustanoviti krajevni skupini ter sklicevati redne občne zборе v Ljubljani, če bi k društvu pristopilo zadostno število članov v mestu in okolici. Kot se zdi, je bilo društvo v nadaljevanju močnejše na Štajerskem (bodoča mariborska oblast). Februarja 1926 je začelo izdajati glasilo *Državni upokojenec*. Vse do začetka 30. let je bilo delovanje društva usmerjeno v rešitev težkega materialnega položaja t. i. staroupokojencev in si prizadevalo za združitev vseh društev državnih upokojencev v slovenskem delu jugoslovanske države v eno, močno društvo, ki bo odločno zastopalo svoje interese pred državno oblastjo.

Staroupokojenci so bili državni uslužbenci, ki so bili upokojeni pred 1. 1923, ko je Narodna skupščina Kraljevine SHS sprejela tri zakone o pravicah in dolžnostih vseh državnih uslužbencev:

- zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih z dne 31. 7. 1923,³⁹²
- zakon o ustroju vojske in mornarice z dne 9. 8. 1923,³⁹³
- zakon o državnem prometnem osebju z dne 28. 10. 1923.³⁹⁴

V vseh treh zakonih se je uredilo razmerje med državo kot delodajalcem in njenimi uslužbenci kot delojemalci in v tem pogledu tudi plače in pokojnine. Glede slednjih so vsi trije zakoni izhajali s stališča, da državni uslužbenci, ki so bili upokojeni pred temi zakoni, uživajo še nadalje iste pokojnine in draginjske doklade, tisti pa, ki so bili upokojeni po sprejetju teh zakonov, uživajo pokojnino po njihovih določbah (novoupokojenci). Enako je veljalo tudi za njihove družinske člane.

Praksa je pokazala, da so bile pokojnine kronskih in dinarskih staroupokojencev prenizke za osnovne življenjske potrebe. Starostne rente so bile namreč zaradi povojne inflacije razvrednotene, draginjske doklade, ki so jih z 1. 1920 pričeli izplačevati k rentam, pa tudi niso sledile zvišanju cen življenjskih stroškov.³⁹⁵

Kronski staroupokojenci so bili tisti, ki jih je nova jugoslovanska država prevzela od Avstro-Ogrske, in tisti, ki jih je nova država prevzela v službo še kot aktivne in so bili upokojeni pred uredbo iz maja 1921³⁹⁶ oziroma zakonom iz marca 1922,³⁹⁷ s katerim so se državnim uradnikom z območja nekdanje avstro-ogrske monarhije kronski prejemki prevedli na dinarske.

392 *UL PUS*, 12. 9. 1923.

393 *UL PUS*, 17. 10. 1923.

394 *UL PUS*, 24. 11. 1923.

395 Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*, str. 197.

396 *UL DVS*, 28. 5. 1921, Uredba o prevedbi na dinarske plače državnih uslužbencev v krajinah izven Srbije in Črne gore.

397 *UL PUS*, 4. 4. 1922, Zakon o prevedbi na dinarske plače državnih uslužbencev izven Srbije in Črne gore. Zakon je bil razglašen v *Službenih novinah kraljevine SHS* z dne 27. 3. 1922.

Ob nastanku stare Jugoslavije je bilo v Sloveniji 426 upokojenih železničarjev, ki so si pridobili pravico do starostne ali invalidske rente še v monarhiji, 4.811 upokojenih rudarjev Glavne bratovske skladnice v Ljubljani, 816 upokojenih nameščencev in 989 nezgodnih rentnikov, ki so si pridobili pravico do rente in pokojnine še pri nekdanjih avstrijskih zavarovalnicah.³⁹⁸

Kronski staroupokojenci so zahtevali izplačevanje pokojnin v vrednosti predvojnih zlatih kron in to zahtevo utemeljevali z argumentom, da so po avstro-ogrskih zakonih plačevali v pokojninske fonde pokojninske prispevke v zlatih kronah. To je torej njihova lastnina, ki se jim ne sme vzeti. Državno upravo so spomnili tudi na obveznosti iz mednarodnih pogodb³⁹⁹ in dajali za zgled druge države, naslednice avstro-ogrske monarhije, ki naj bi to vprašanje uredile. Zaradi tega so nasprotovali izplačevanju svojih pokojnin v valutno zmanjšanem denarju⁴⁰⁰ in izplačevanju draginjskih doklad kot ekvivalent pokojnine na podlagi zakona o draginjskih dokladah z dne 28. februarja 1922⁴⁰¹ in odločbe ministrskega sveta z dne 8. oktobra 1924, ki jih je lahko ministrski svet na podlagi 51. člena omenjenega zakona samovoljno spreminjal in omejeval.⁴⁰²

Dinarski staroupokojenci so bili tisti državni uslužbenci jugoslovanske države, ki so bili upokojeni v obdobju med zakonom o prevedbi na dinarske plače državnih uslužbencev izven Srbije in Črne gore z dne 27. marca 1922 in uradniškem zakonom z dne 31. julija 1923.

Višina pokojnin obojih staroupokojencev je bila odvisna od uradniškega razreda,⁴⁰³ kateremu je državni upokojenec pripadal kot aktivni uslužbenec. Kot primer razmerja pokojnine med kronskim in dinarskim staroupokojencem navajam primer uradnika s polno delovno dobo (35 let), ki je pripadal najnižjemu, to je XI. uradniškemu razredu: kronska pokojnina je znašala 2449 K ali 610 din letno oziroma 50,83 din mesečno, dinarska pa 1920 din letno oziroma 160 din mesečno. Razlika je bila 1310 din letno oziroma 109 din mesečno. Draginjska doklada 1300 din je ostala nespremenjena. Uradnik VI. uradniškega razreda s polno delovno dobo je imel bistveno višjo pokojnino: kronska pokojnina je znašala 9640 K ali 2410 din letno oziroma 200,83 din mesečno, dinarska pa 6300

398 Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*, str. 163. Ni poznan omenjeni podatek za druga območja nekdanje monarhije, ki so bila vključena v novo jugoslovansko državo. Prav tako ne podatek o številu staroupokojencev, ki so bili upokojeni v slovenskem delu nove jugoslovanske države, a pred sprejetjem omenjenih treh zakonov.

399 Npr. rimska konvencija z dne 6. 4. 1922, ki je med drugim določala, da višina pokojnin avstro-ogrskih upokojencev ne sme biti nižja od tiste, ki jo je določila prejšnja uprava. – *Državni upokojenec*, 25. 2. 1926, str. 3, Staroupokojenci.

400 Več o valutnem vprašanju v Šorn, *Slovensko gospodarstvo*, str. 55–71.

401 *UL PUS*, 21. 3. 1922.

402 *Državni upokojenec*, 27. 11. 1926, str. 2, Revizija uradniškega zakona.

403 Uvrstitev v uradniški razred je bila odvisna od stopnje izobrazbe. Bilo je enajst uradniških razredov (op. avtorice).

din oziroma 525 din mesečno. Razlika je bila 3890 din letno oziroma 324,17 din mesečno. Mesečna draginjska doklada je namesto 1600 din znašala le 1400, razlika je bila torej 200 din.⁴⁰⁴ Ker v virih ni prikaza eksistenčnega minimuma za staroupokojence, so kot primer navedeni podatki eksistenčnega minimuma za april 1925 za petčlansko delavsko družino (mož, žena, trije otroci) ob predpostavki, da eksistenčna minimuma petčlanske delavske družine in petčlanske družine staroupokojenca nista daleč vsaksebi. Med staroupokojenci so bili namreč tudi taki, ki so še vzdrževali otroke in ženo. Eksistenčni minimum za april 1925 za petčlansko delavsko družino je znašal mesečno 2042,50 din,⁴⁰⁵ pri čemer je 32 % odpadlo na moža, 25 % na ženo in ostalo na otroke.⁴⁰⁶ Večina delavcev (54 %) si v obravnavanem obdobju s svojimi zaslužki ni mogla pokriti stroškov mesečnega življenjskega minimuma in so živeli v revščini, 12 % delavcev je bilo na ravni eksistenčnega minimuma, 34 % delavcev pa si je s svojimi zaslužki lahko omogočilo malo boljši življenjski standard, če jim ni bilo potrebno vzdrževati družine.⁴⁰⁷ Upoštevajoč pokojnine staroupokojencev XI. in VI. uradniškega razreda, ki sta navedena kot primer, ob predpostavki, da so morali preživljati tudi družino, njihove pokojnine niso dosegle navedenega eksistenčnega minimuma. Če je staroupokojenec živel sam, pa mu je po vsej verjetnosti omenjena višina pokojnine zadostovala za dostojno življenje.

Z uredbo ministrskega sveta z dne 11. julija 1927⁴⁰⁸ so bile kronske pokojnine prevedene na dinarske, tako da kronskih staroupokojencev v bistvu ni bilo več. Bili so le dinarski.

Na splošno so staroupokojenci s svojimi pokojninami težko krili stroške stanovanja in hrane, za oblačila in obutev jim je pogosto zmanjkalo.⁴⁰⁹ Njihova hrana je bila skromna, zato so bili telesno oslabei in nesposobni za opravljanje dodatnega dela, ki ga je bilo že tako težko dobiti, saj je bilo dovolj mladih moči. Nekaterim je kljub starosti le uspelo dobiti dodatni zaslužek.⁴¹⁰

Njihovo materialno stanje se je še poslabšalo z novim stanovanjskim zakonom. S 1. septembrom 1924 je bila vsem staroupokojencem ukinjena stana-

404 *Državni upokojenec*, 25. 3. 1927, str. 2, Kronski in dinarski staroupokojenci.

405 Številka zajema hrano, kurjavo in čevlje, ne pa tudi najemnine za stanovanje (op. avtorice). – *Delavec*, 15. 4. 1925, str. 2, Gibanje draginje.

406 Prav tam.

407 Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji*, str. 320.

408 *UL LJU in MB oblasti*, 30. 7. 1927, Uredba o prevedbi državnih upokojencev (upokojenk) s kronskimi pokojninami na dinarske pokojnine.

409 Primer kronske upokojenke z dvema otrokoma, ki je imela »do zadnje opeke zadolženo hišo«. – *SI_ZAL_LJU/0506*, t. e. 1, a. e. 15, Stvar: Jenko.

410 Primer železničarja, ki se je l. 1909 upokojil pri 62. letih po 37 letih službe in si moral zaradi penizke pokojnine priskrbeti dodaten zaslužek. L. 1919 je bil v pozni starosti (72 let) ponovno sprejet k železnici, in sicer kot dnevničar pri ljubljanski železniški direkciji. – *Slovenec*, 21. 4. 1920, str. 3, Železničar 82 letnik.

rinska doklada, obenem pa občutno zvišana najemnina.⁴¹¹ V tedanjem dnevnem časopisju je mogoče prebirati žalostne usode staroupokojencev in njihovih vdov. Seveda pa so zgodbe le ilustracija, saj nastajajo po vtisih najbolj tragičnih primerov. Tako lahko beremo, da so zaradi prenizkih pokojnin iskali zavetišče v sirotišnicah,⁴¹² nekateri pa so iz obupa storili samomor.

Ker so bile razlike v višini pokojnin med staroupokojenci in novoupokojenci prevelike,⁴¹³ so staroupokojenci zahtevali izenačitev pravic obojih. Društvo državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo si je rešitev omenjenega problema zadalo kot prvenstveno nalogo in s svojimi posredovanji aktivno delovalo pri državnih oblasteh ter se povezovalo z drugimi društvi izven slovenskega dela jugoslovanske države. Prizadevalo si je predvsem za pravice upokojenih civilnih državnih uradnikov in se v tem smislu borilo za revizijo uradniškega zakona iz l. 1923, hkrati pa si je prizadevalo za združitev z drugimi društvi državnih upokojencev v slovenskem delu jugoslovanske države za uspešnejše skupne nastope pri državnih oblasteh.⁴¹⁴ Tovrstnih društev je bilo še sedem, imela pa so eno skupno točko – izboljšanje položaja državnih upokojencev in ureditev pokojnin na podlagi prejemkov aktivnih državnih uradnikov po novih zakonih iz l. 1923. Sicer pa je bilo med njimi precej razhajanj in neinteresa za skupne nastope, kar je Društvo državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo obravnavalo kot eno glavnih napak in vzrok neuspeha intervencij pri državnih oblasteh.⁴¹⁵ Izven slovenskega dela jugoslovanske države so bila še društva

411 *Državni upokojenec*, 25. 6. 1926, str. 2, Društveno poročilo.

412 *Slovenec*, 19. 6. 1925, str. 3, Dnevne novice (Žalostna usoda kronskih železniških upokojencev, invalidov in vdov).

413 Primer: L. 1922 upokojeni sodni poduradnik je prejemal mesečno pokojnino skupaj z draginjsko doklado 995 din, njegov stanovski tovariš, upokojen l. 1923, torej po sprejetju zakona o civilnih državnih uradnikih, pa je prejemal mesečno 1947 din pokojnine. Oba sta imela polno delovno dobo in s pokojninama preživljala tudi ženi. – *Državni upokojenec*, 30. 4. 1929, str. 2, Trpljenje staroupokojencev.

414 Društvo upokojenih javnih nameščencev za Slovenijo v Ljubljani, Zveza upokojenih častnikov in njih vdov, Društvo upokojenih orožnikov, Društvo upokojenih železničarjev, Društvo upokojenih nižjih poštnih nameščencev, Društvo upokojenih monopolskih nameščencev in Društvo upokojenih učiteljev. – *Državni upokojenec*, 25. 8. 1926, str. 3, Društva upokojencev.

415 Društvo je bilo solidarno z drugimi društvi državnih upokojencev v njihovih prizadevanjih. Tako je npr. opozarjalo na neizplačevanje pokojnin in draginjskih doklad železničarskim upokojencem v slovenskem delu skupne države, ki so bili upokojeni po novem zakonu iz l. 1923. Železničarskim upokojencem naj bi od 1. 4. 1925 pokojnine izplačevalo ministrstvo za finance in ne več Direkcija državnih železnic v Ljubljani. A pokojnine se od 1. 4. 1925 niso izplačevale. Prav tako so jim bili ustavljeni krediti v skladiščih živil za železniško osebje. Ker večinoma upokojenci niso imeli prihrankov, posojil pa niso dobili, so morali mnogi prositi trgovce ali dobre sosede za hrano. Železničarske upokojence je prizadelo tudi zvišanje najemnin stanovanj. V Mariboru je bilo tako več tožb proti neplačnikom najemnin po novem zakonu. Zaradi neprestanih urgenc poslancev Franja Žebota in Andreja Gosarja je ravnateljstvo državnih železnic v Ljubljani v začetku maja nakazalo nekaterim teh upokojencev (vir navaja število 420) akontacijo, a nato ne več. Zaradi tega sta omenjena poslanca v Narodni skupščini zastavila finančnemu ministru Milanu Stojadinoviču vprašanje o razlogih neizplačevanja pokojnin in videla krivca tovrstnega zavlačevanja v »birokratskem centralizmu« ter izrazila skrb, da se bo tako

državnih upokojencev v Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, Splitu in Dubrovniku. K Društvu državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo je pristopilo kot član le društvo iz Sarajeva, ki je bilo zelo delavno in je slovensko društvo obveščalo o svojem delovanju.

Novi uradniški zakon z dne 31. marca 1931 ni prinesel izenačitve pokojnin staroupokojencev in novoupokojencev, za kar se je Društvo državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo zavzemalo, so pa bile, kot rečeno, z uredbo osrednje vlade v Beogradu v juliju 1927 prevedene kronске pokojnine na dinarske.⁴¹⁶ To je kronskim staroupokojencem prineslo minimalno zvišanje pokojnin, ki pa ni bistveno vplivalo na izboljšanje njihovega materialnega položaja glede na nenehno zviševanje življenjskih stroškov. V posameznih primerih je pretvorba prinesla celo znižanje pokojnin. Zvišanje oziroma tudi znižanje pokojnin je bilo odvisno od uradniškega razreda, v katerem je oseba bila kot aktivni državni uradnik.⁴¹⁷ Staroupokojenci so bili razočarani nad mačehovskim odnosom države do njih.⁴¹⁸ Od pretvorbe kronskih pokojnin v dinarske pokojnine so kronski staroupokojenci pričakovali preveč. Društvo državnih upokojencev in upokojenk za Slovenijo je že pred omenjeno pretvorbo opozarjalo, da bo uspeh minimalen in da gre za polovičarsko delo, ki ne bo nikogar zadovoljilo. V prvi vrsti si je prizadevalo za izenačitev pravnega statusa vseh upokojencev, torej staroupokojencev in novoupokojencev.

Sicer pa so upokojenci večkrat idealizirali tudi plače aktivnih državnih uradnikov, čeprav je dejstvo, da so državni upokojenci imeli za tretjino do polovico manjše dohodke od njih in so bili, kot rečeno, večkrat na robu bede. Toda tudi aktivni državni uradniki so nekako hodili po poti eksistenčnega in življenjskega minimuma.⁴¹⁹

postopalo tudi z ostalimi državnimi upokojenci. Za finančnega ministra je bila zadeva »malenkostna« in v teku reševanja. – *Slovenec*, 17. 6. 1925, str. 4, Za železničarje penzioniste v Sloveniji.

416 *UL LJU in MB oblasti*, 30. 7. 1927, Uredba o prevedbi državnih upokojencev (upokojenk) s kronskimi pokojninami na dinarske pokojnine.

417 *Državni upokojenec*, 25. 9. 1927, str. 1, Primeri prevedbe kronskih na dinarske pokojnine. Sistem tovrstnega preračunavanja je v viru nejasen. Je le primer upokojenca z več kot 20 let službe v X. uradniškem razredu, ki je po prevedbi prejemal za 48,34 din manjšo pokojnino, in primer upokojenca, ki se mu je po prevedbi pokojnina povišala mesečno za kar 280 din.

418 Časnik *Slovenec* je opisal staroupokojenca s sledečimi besedami: »Srce te zaboli, ko zagledaš na cesti suho, mršavo postavo v ponošeni, napol razpadli, stari obleki ali prekrojeni stari avstrijski uniformi: že od daleč spoznaš to revše kot našega uboega staroupokojenca.« – *Slovenec*, 5. 8. 1927, str. 2, SDS in starovpokojenici.

419 Primer državnega uradnika, ki je v l. 1927 prejel 36.548 din plače (brez odbitka davka), in sicer zase in svojo petčlansko družino (žena, trije šoloobvezni otroci in stara mati). Od te plače so porabili za hrano nekaj več kot 50 %. Za obleko so porabili nekaj več kot 21 %, za obutev okoli 8 %, za pohištvo okoli 2 %, za stanarino okoli 10 %, za članarino in vstopnice za razne dobrodelne prireditve še okoli 2 %. Ostale stroške je družina krila z ženino plačo (bila je učiteljica in so ji zaradi zakona z državnim uradnikom trgali polovico draginjske doklade) ter s pokojnino stare matere, ki je znašala 408 din mesečno. Pod ostale stroške je mišljeno plačevanje dekle (stara mati ni bila več sposobna gospodinjiti),

Z oblikovanjem Dravske banovine je prišlo do združitve vseh društev državnih upokojencev v enotno društvo za celotno Dravsko banovino pod imenom Društvo državnih upokojencev in upokojenk Dravske banovine v Ljubljani, od l. 1935 Društvo državnih upokojencev za Dravsko banovino v Ljubljani. Predsednik društva je postal Makso Lillega, upokojeni davčni nadupravitelj. Društvo je postalo član Zveze državnih nameščencev za Dravsko banovino v Ljubljani in s tem glavnega saveza v Beogradu.

Društvo jugoslovanskih državnih in samoupravnih upokojencev in upokojenk v Mariboru⁴²⁰ pa je še vedno vztrajalo pri samostojnosti.⁴²¹ Poleg Društva državnih upokojencev za Dravsko banovino v Ljubljani je bilo edino društvo v Dravski banovini, ki je združevalo državne upokojence. Ljubljansko društvo je argumentiralo potrebo po združitvi s tem, da obstoj več društev v banovini slabi enotni nastop upokojencev. Državni upokojenci v Dravski banovini bi bili lahko najmočnejša organizacija za zagrebškim društvom, če bi se združili v eno društvo. Mnogi državni upokojenci z območja nekdanje mariborske oblasti naj bi nasprotovali tovrstnemu cepljenju, zato so pristopili k ljubljanskemu društvu v zavedanju pomembnosti skupnega nastopanja.⁴²² Postopoma tudi druga društva državnih upokojencev izven Dravske banovine mariborskega niso več imela za merodajnega partnerja. Zveza banovinskih društev pod vodstvom zagrebškega društva je namreč sklenila sodelovati le z banovinskimi društvi, sodelovanje z lokalnimi organizacijami pa je zavračala. Mariborsko društvo se je vedno bolj spreminjalo v lokalno dobrodelno društvo.⁴²³ Izredni občni zbor mariborskega društva julija l. 1938 je z večino glasov izglasoval združitev z ljubljanskim društvom.⁴²⁴

kurjave, razsvetljave, prispevka za bolniško blagajno, časopis, vozovnice, šolske obveznosti. Skratka, omenjeni uradnik je v primerjavi z upokojenci zelo solidno živel in tudi sam je zapisal, da je vesel takšnega stanja, ter se hkrati zavedal obupne situacije nekaterih državnih upokojencev. – *Državni upokojenec*, 25. 2. 1928, str. 3, Državni nameščenec in proračun.

420 Dne 10. 1. 1938 je imelo društvo 1945 članov, to število se je do 3. 8. 1938 znižalo na 1863. – *Upokojenec*, 30. 8. 1938, str. 6, Članom Društva jugoslovanskih državnih in samoupravnih upokojencev v Mariboru.

421 Nasprotniki združitve so opozarjali na negativne plati združitve, tako npr. na bistveno povišanje članarine, izgubo vplačil v »posmrtninski sklad« in izgubo društvenih prihrankov. – *Upokojenec*, 30. 8. 1938, str. 3, Odprto pismo g. poštnemu nadsvetniku M. Vrbnjaku, poslevodečemu podpredsedniku društva jugoslovanskih državnih in samoupravnih upokojencev v Mariboru.

422 *Upokojenec*, 27. 4. 1937, str. 3, Društvo jugoslovanskih in samoupravnih upokojencev in upokojenk v Mariboru in naše društvo; *Upokojenec*, 26. 7. 1938, str. 4, Ali Ljubljana in Maribor – ali Maribor z Ljubljano?

423 *Upokojenec*, 26. 7. 1938, str. 2, Članom društva jug. državnih in samoupravnih upokojencev(k) v Mariboru.

424 *Upokojenec*, 25. 10. 1938, str. 1, Fuzija.

DRUŠTVO DRŽAVNIH UPOKOJENCEV ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI

Ob koncu l. 1935 je štelo društvo 1454 članov. Vseh upokojencev (osebnih in rodbinskih) v Dravski banovini je bilo nad 10.000, med njimi največ civilnih upokojencev, in sicer 3.400. V začetku l. 1936 je pristopilo še 200 članov. Iz navedenih števil je razvidno, da ni bila organizirana niti petina državnih upokojencev v banovini. Društvo je zato pozivalo člane k pridobivanju novih članov, kajti le številčno močno društvo je lahko uspešno.⁴²⁵ V l. 1937 je društvo, tedaj imenovano Društvo državnih in samoupravnih upokojencev za Dravsko banovino, štelo že 2917 članov. Organizirana je bila skoraj tretjina vseh državnih upokojencev.⁴²⁶ Po podatkih dravske finančne direkcije v Ljubljani, ki je izplačevala pokojnine vsem državnim upokojencem, stanujočim na ozemlju Dravske banovine, razen železniškim staroupokojencem, ki jim je pokojnine izplačevala ljubljanska železniška direkcija, je bilo na dan 1. julija 1937 v Dravski banovini 6992 osebnih upokojencev in 3416 rodbinskih upokojencev.⁴²⁷ Dne 1. julija 1938 je bilo v kraljevini Jugoslaviji 59.906 državnih upokojencev ter 968 banovinskih in samoupravnih upokojencev, skupno torej 60.864.⁴²⁸

V tem obdobju delovanja društva so bili v ospredju predvsem problemi upokojencev, ki so bili upokojeni po novih zakonih iz l. 1923 in 1931. Po omenjenih zakonih so ministri in državni podtajniki pridobili pravico do osebne pokojnine tega položaja, če so svojo službo opravljali najmanj dve leti, bani pa tri leta. Ostali državni uslužbenci so pridobili pravico do osebne pokojnine po desetih letih službe. Državni uslužbenci so si pridobili pravico do celotne pokojnine po petintridesetih delovnih letih.⁴²⁹ Osnova za izračun pokojnine ministrov in državnih podtajnikov je bila njihova plača, ostalih državnih uslužbencev pa osnovna in položajna plača ter redna stanarina.⁴³⁰ Po zakonu iz l. 1931 je bila osnova za odmero višine osebne pokojnine ministrov in banov njihova plača, ostalih državnih uradnikov pa plača in položajna doklada, ki sta pripadali uradniku v času upokojitve. Položajna doklada pa je rabila za osnovo šele tedaj, ko je uradnik dopolnil 20 let državne službe.⁴³¹ Ministrom in državnim

425 *Upokojenec*, 27. 2. 1936, str. 1, Vsem našim članom in članicam ter vsem ostalim državnim upokojencem in upokojenkam!; *Upokojenec*, 27. 2. 1936, str. 8, Koliko je upokojencev v Dravski banovini v začetku l. 1936?.

426 *Upokojenec*, 18. 5. 1938, str. 1, Tajniško poročilo o delovanju banovinskega društva državnih in samoupravnih upokojencev za Dravsko banovino v Ljubljani v poslovnem letu 1937.

427 *Upokojenec*, 25. 1. 1937 (i. e. 1938), str. 4, Število upokojencev v Sloveniji.

428 *Upokojenec*, 21. 2. 1939, str. 1, Upokojenci, združujte se!.

429 *UL PUS*, 12. 9. 1923, Zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih in Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine, 15. 4. 1931, Zakon o uradnikih.

430 Prav tam, Zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih.

431 *SL KBU DB*, 15. 4. 1931, Zakon o uradnikih.

podtajnikom je pripadala od pokojninske osnove za vsako popolno polovico leta, ki so jo prebili v tej službi, po 5 % kot pokojnina, ostalim državnim uslužbencem pa je pripadla od pokojninske osnove za 10 službenih let 50 %, za vsako nadaljnjo polovico leta pa po 1 %. Po 35 letih so si pridobili popolno pokojninsko osnovo za pokojnino.⁴³² Podobno je določal zakon iz l. 1931. Državnim civilnim uslužbencem, ki so izpolnjevali pogoje upokojitve po tem zakonu, je pripadalo od plače kot pokojninske osnove za prvih deset let 50 %, za vsako nadaljnjo polovico leta, ki se je po zakonu štela za odmero višine pokojnine, pa jim je pripadlo po 0,90 %.⁴³³ Ministrom je pripadla, če so izpolnjevali zakonske pogoje upokojitve, od pokojninske osnove za vsako popolno polovico leta, ki se jim je štela za odmero pokojnine tega položaja, po 5 %, banom pa, ob istih pogojih, po 3 % kot osebna pokojnina tega položaja.⁴³⁴ Upokojeni državni uslužbenec je imel poleg pokojnine tudi pravico do osebne draginjske doklade, ki se je določala tako, kot se je določala pokojnina od plače kot pokojninske osnove. Za osnovo je bila vzeta draginjska doklada, ki mu je pripadla ob upokojitvi.⁴³⁵

Podobni pogoji upokojevanja so veljali za državno prometno osebje. Pravico do osebne pokojnine si je pridobil uslužbenec po desetih letih službe. Osnovi za izračun pokojnine sta bili plača in redna stanarina. Od pokojninske osnove je pripadlo uslužbencu za prvih 10 službenih let 50 %, za vsako nadaljnjo polovico leta pa po 1,25 %. To pomeni, da je čez 30 let dobil popolno pokojninsko osnovo za pokojnino.⁴³⁶

Osebe, zaposlene v vojski, so lahko zaprosile za upokojitev po desetih letih aktivne službe. Po dopolnitvi 35 let aktivne vojaške službe pa se je lahko oseba na svojo zahtevo takoj upokojila.⁴³⁷

Društvo državnih upokojencev za Dravsko banovino se ni prenehalo boriti za pravice staroupokojencev, ki so se še vedno težko prebijali zaradi nizkih pokojnin, a jih različna zniževanja v tem obdobju vseeno niso prizadela tako kot novoupokojence. Staroupokojenci so materialni položaj novoupokojencev prepogosto obravnavali enostransko. Ministrski svet je že julija 1926 sprejel odločbo o znižanju osebnih draginjskih doklad, ki je prizadelo upokojence, ki so prejeli pokojnine po določbah novih zakonov.⁴³⁸ Upokojenci, ki so prejeli pokojnine po starih zakonih, tokrat niso bili prizadeti, saj so bili njihovi prejemki približno za eno tretjino do polovico manjši kot prejemki novoupokojencev. Po omenjenih treh zakonih iz l. 1923 so imeli državni upokojenci in njihove

432 Prav tam.

433 Prav tam.

434 Prav tam.

435 Prav tam.

436 *UL PUS*, 24. 11. 1923, Zakon o državnem prometnem osebju.

437 *UL PUS*, 17. 10. 1923, Zakon o ustroju vojske in mornarice.

438 *UL LJU in MB oblasti*, 31. 7. 1926, Odločba, s katero se znižuje osebna draginjska doklada.

družine, ki niso imeli razen pokojnine nobenih drugih dohodkov, pravico do brezplačnega zdravljenja samo v javnih bolnišnicah (državne in banovinske). Upokojenim po tretjem zakonu (vojska, mornarica) je pripadalo tudi brezplačno zdravljenje v državnih kopališčih in sanatorijih. L. 1926 so se te ugodnosti skrčile. Po novem finančnem zakonu so se od 1. aprila v Sloveniji bolnišnice vzdrževale iz lastnih dohodkov, zato je inšpektor ministrstva narodnega zdravja odredil, da se lahko državni uradniki/upokojenci brezplačno zdravijo samo v tretjem oskrbnem razredu.⁴³⁹ Če so si izbrali II. razred, so morali doplačati razliko med III. in II. razredom, to je 20 din dnevno. Pravico do teh ugodnosti so imeli tudi njihovi družinski člani, ne glede na to, ali so prejeli za njih rodbinske doklade ali ne. Potrdila za brezplačno zdravljenje je izdajal nakazilni urad (npr. finančna direkcija) na zahtevo bolnišnice.⁴⁴⁰

Izkazalo se je, da se je razmerje med obema skupinama upokojencev precej spremenilo, saj znižanje prejemkov ni prizadelo staroupokojencev, ti pa tudi niso plačevali prispevka v uradniški pokojninski sklad.⁴⁴¹ Za družine civilnih uradnikov in ostalih državnih uslužbencev je bil namreč ustanovljen uradniški pokojninski sklad, ki ga je upravljala Državna hipotekarna banka pod nadzorom ministrstva za finance. V ta sklad so bili od 1. aprila 1931 dalje dolžni vplačevati vsi aktivni državni uslužbenci in vsi upokojenci s prejemki po zakonu o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih iz l. 1923 in po novem uradniškem zakonu iz l. 1931. Osnovo za petodstotni prispevek za uradniški pokojninski sklad so predstavljali zadnji aktivni prejemki, ne pa dejanski pokojninski prejemki. Tovrstno vplačevanje so upokojenci razumeli kot prikrito znižanje že enkrat zakonito določene pokojnine.⁴⁴²

Društvo državnih upokojencev je bilo zelo aktivno tudi pri reševanju naslednjega problema (vseh) upokojencev, in sicer zakasnelega nakazovanja in nerednega izplačevanja pokojnin državnim upokojencem. Odločba o upokojitvi je navajala samo, da se oseba upokoji s pravico do pokojnine, ki ji je pripadala po zakonu in po delovni dobi. Nič pa ni bilo rečenega glede nakazila pokojnine. Upokojenec je namreč moral nato še vložiti prošnjo za pokojnino na podlagi odločbe o upokojitvi in predložiti vrsto dokumentov, ki so bili podlaga njegove prošnje. Gre za zapleten, nejasen sistem, če pomislimo, da je državni upravi že

439 *Državni upokojenec*, 25. 7. 1926, str. 3, Zdravljenje državnih uradnikov, upokojencev ter njihovih rodbin v bolnicah.

440 *Upokojenec*, 30. 8. 1937, str. 1, Posvetovalnica – informacije.

441 *SL KBU DB*, 15. 4. 1931, Zakon o uradnikih; *Upokojenec*, 27. 2. 1936, str. 3, Uradniški pokojninski sklad; *Upokojenec*, 17. 9. 1936, str. 1, Vplačevanje upokojencev v uradniški pokojninski sklad. Staroupokojenci so plačevali uslužbenski davek in nadomestilo za delo prav tako kot novoupokojenci, oproščeni pa so bili le plačevanja prispevka v uradniški pokojninski sklad in enoodstotnega izrednega prispevka k uslužbenskemu davku. – *Upokojenec*, 28. 12. 1940, str. 1, Posvetovalnica – informacije.

442 Prav tam.

predhodno z uslužbenskim listom predložil prepise vseh svojih dokumentov in bi torej morali biti državni upravi že v vpogled in podlaga za izračun pokojnine. Po vložitvi prošnje za nakazilo pokojnine je sledila doba čakanja za odmero pokojnine. Čakalna doba je lahko trajala več mesecev, pri čemer upokojenci niso imeli vira dohodka in so se mnogi soočali z obupnim pomanjkanjem.⁴⁴³ V tem vmesnem obdobju so se upokojenci, če niso imeli svojega premoženja, večinoma zadolževali in prosili lastnike stanovanj za odlog plačila najemnine. Ker se je dolg nakopičil, ga mnogi niso bili sposobni odplačati. Povečalo se je število sodnih izterjav za neplačane življenjske potrebščine in stanovanje.⁴⁴⁴

Tovrsten sistem je bil za Društvo državnih upokojencev groba kršitev uradniškega zakona iz l. 1931. Pristojne oblasti je opozarjal na tragedije, ki se dogajajo v družinah revnih upokojencev, ki brez sredstev čakajo na nakazilo pokojnin. Konec oktobra 1936 je društvo finančnemu ministru v Beogradu izročilo spomenico, v kateri je opozorilo, da je tovrsten postopek izplačevanja pokojnin ne samo nehuman, temveč tudi protizakonit.⁴⁴⁵ Bil je v nasprotju s 128. členom (drugi odstavek) uradniškega zakona iz l. 1931, ki je določal, da se višina osebne pokojnine odmeri po službeni dolžnosti z isto rešitvijo, s katero se uslužbenec upokoji. V primeru izdaje odločbe o upokojitvi s kraljevim ukazom se višina osebne pokojnine določi z rešitvijo, ki se izda najkasneje v petnajstih

443 *Upokojenec*, 27. 2. 1936, str. 2, Zakasnelo nakazovanje in neredno izplačevanje pokojnin. Tovrstna praksa je bila značilna že v 20. letih: Npr. častniki, ki so bili proti svoji volji upokojeni avgusta 1923, tudi v decembru istega leta še niso prejeli pokojnin. – *Slovenski narod*, 16. 12. 1923, str. 6, Dnevne vesti (Še vedno brez pokojnine!).

444 *Slovenec*, št. 101a, 3. 5. 1936, str. 3, Izplačevanje pokojnin. Časnik *Slovenec* je videl razlog za tovrsten način izplačevanja pokojnin v »grozoviti krizi birokratizma, ki naravnost kriči po upravni reformi«. Z rubežniki pa niso imeli opravka le državni upokojenci, temveč tudi aktivni državni uradniki, ki zaradi visokih življenjskih stroškov niso bili sposobni plačati vseh obveznosti. Časopis *Slovenski narod* z dne 10. 1. 1939 je pod naslovom Rubeži in mali kriminal posredoval vest, da je bila v Ljubljani zarubljena plača povprečno vsakega tretjega uradnika. V l. 1937 je bilo tako zarubljenih 2807 uradniških plač, l. 1938 pa že 3545 uradniških plač. Nič bolje naj ne bi bilo v samem Beogradu, kjer so bili uradniki brez zaznambe na svojo plačo prava redkost, in to kljub cenejšemu življenju kot v Dravski banovini. Prispevek se zaključuje z mislijo, da se s stališča življenjskih stroškov ne more enačiti vseh banovin. Življenje v Dravski banovini in tudi v Primorski naj bi bilo precej dražje kot v ostalih, zato so plače in pokojnine preizke. – *Upokojenec*, 27. 1. 1939, str. 1, Ob vstopu v Novo leto. V večnacionalni jugoslovanski državi z velikimi regionalnimi razlikami in neizenačeni gospodarski strukturi so bile vseskozi prisotne razprave, ki so kazale na različno videnje in občutenje države. Hkrati so pričale tudi o velikih spremembah v relativnostnem položaju posameznih pokrajin v jugoslovanski državi. – Lazarevič, *Stvarnost dojemanja*, str. 149, 152.

445 *Upokojenec*, 25. 3. 1937, str. 1, Spomenice. Konec oktobra 1936 so se predstavniki banovinskih društev državnih upokojencev odpravili v Beograd. Bili so predstavniki naslednjih društev: Društvo upokojencev Savske banovine, Udruženje državnih upokojencev Primorske banovine, Društvo upokojencev Vrbaske banovine, Udruženje upokojencev Dunavske banovine, Društvo državnih upokojencev za Dravsko banovino v Ljubljani (predsednik dr. Ivan Vrtačnik). Predstavniki društva državnih upokojencev Savske banovine je na podlagi pooblastila obenem zastopal: Društvo upokojencev Drinske banovine, Društvo jugoslovanskih upokojencev v Mariboru in Savez državnih in samoupravnih upokojencev Primorske banovine.

dneh od dne ukaza. Osebni pokojninski prejemki naj bi bili po zakonu izplačani prvega dne prihodnjega meseca po tistem mesecu, v katerem je bil uslužbenec upokojen (155. člen).⁴⁴⁶

Zahteva, da se predloži posebna prošnja za odmero višine pokojnine, kar je prav tako povzročilo zavlačevanje, je kršila 129. člen zakona, ki je določal, da so za odmero pokojnine merodajni podatki uslužbenskega lista in listin.⁴⁴⁷ Društvo je v omenjeni spomenici predlagalo dopolnitev 128. člena uradniškega zakona iz l. 1931, in sicer v tem smislu, da se mora pokojnina izplačati takoj po prenehanju aktivnih prejemkov, soglasnost glavne kontrole pa naj bi se zahtevala naknadno.⁴⁴⁸

Ko je upokojenec končno dočakal pokojnino, se je moral soočiti z novo prepreko – nerednim izplačevanjem pokojnin. To je bila posledica velikega nazadovanja državnih dohodkov in občutnega zmanjšanja ter nerednega vplačevanja javnih dajatev davkoplačevalcev zaradi svetovne gospodarske krize, ki je bila sicer končana, njene posledice pa so bile še vedno opazne.⁴⁴⁹ Dravska finančna direkcija je morala vse dohodke iz taks, trošarine, monopola in carin nakazati na račun finančnega ministrstva, tako da so ji ostali za izplačevanje plač in pokojnin le dohodki iz neposrednih davkov in davka na poslovni promet. Ti redni dohodki, s katerimi je razpolagala finančna direkcija, so znašali manj, kot je potrebovala za popolno izplačevanje plač in pokojnin. Da je krila omenjeno razliko za kritje obveznosti, je morala vsak mesec zaprositi finančno ministrstvo za potreben finančni priliv, ki pa ga finančno ministrstvo zaradi nezadostnega priliva državnih dohodkov ni moglo vedno pravočasno in v zadostni meri nakazati. Glede na to je morala finančna direkcija stremeti za tem, da si je z intenzivno izterjavo davkov ustvarila potrebna sredstva za redno izplačevanje plač aktivnim uradnikom in nato pokojnin, ki so se izplačevale v takem vrstnem redu, kot je bilo določeno sporazumno med finančno direkcijo in Društvom državnih upokojencev, in sicer najprej staroupokojencem, vdovam in invalidom, potem vsem ostalim upokojencem po panogah, železničarjem, učiteljem, orožnikom, oficirjem in nazadnje vsem ostalim.⁴⁵⁰

446 *SL KBU DB*, 15. 4. 1931, Zakon o uradnikih. Vse odločbe o upokojitvi državnih uslužbencev so se načelno izdale po predhodnem sporazumu s finančnim ministrom, razen izjem, ki so se izdale na podlagi kraljevega ukaza.

447 Prav tam.

448 *Upokojenec*, 25. 3. 1937, str. 1, Spomenice.

449 V Kraljevini Jugoslaviji je bilo gospodarsko okrevanje po krizi v zaostanku za evropskimi tokovi, saj se je kriza pokazala z zamudo. V l. 1934, ko je kriza z ustalitvijo dosegla dno, so se pojavili celo prvi majhni znaki oživljanja. Vidnejša konjunktura pa sovpada z nastopom vlade Jugoslovanske radikalne zajednice v l. 1935. Okrevanje je bilo posledica povečanega povpraševanja na glavnih tujih trgih. Prave konjunktura pa ni moglo biti, dokler ni prišlo do sanacije bančnega sistema in obnovitve plačilne sposobnosti kmetov. Rastoči dohodki prebivalstva v času gospodarskega okrevanja pa niso bili tolikšni, da bi lahko hitro in v celoti odpravili posledice velikega obubožanja. Tu ne gre le za padeč javne porabe zaradi proračunskega varčevanja, temveč tudi za veliko znižanje življenjske ravni, ki je imela posledice na zdravstveni in demografski podobi Slovenije. – Lazarevič, *Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih*, str. 38, 39.

450 *Upokojenec*, 24. 8. 1936, str. 2, Neredno izplačevanje pokojnin.

Plače in pokojnine so se izplačevale z zakasnitvijo tudi v drugih banovinah, saj so veljali isti predpisi za vse finančne direkcije in s tem iste težave pri izterjevanju davkov. Izjema naj bi bila le finančna direkcija v Novem Sadu, ki je imela konstanten velik priliv neposrednih davkov. Pokojnine so se redno izplačevale tudi v Beogradu, saj so se izplačevale iz glavne državne blagajne, ki je imela kot centralna državna blagajna vedno na razpolago večji obratni kapital, s katerim pa finančne direkcije niso razpolagale.⁴⁵¹

Povedano je v praksi pomenilo, da so upokojenci prejeli pokojnino šele konec meseca namesto 1. ali 2. v mesecu.

Za ureditev nakazovanja in izplačevanja pokojnin se je Društvo državnih upokojencev povežalo z zagrebškim društvom, ki je bilo najmočnejše banovinsko društvo. Opozorilo ga je na nujnost delegacije vseh banovinskih društev, ki bi intervenirala v Beogradu, zlasti pri finančnem ministru in ministrskemu predsedniku ter po potrebi celo pri kraljevem namestniku. Zagrebško društvo je spoznalo nujnost tovrstne intervencije in prevzelo njeno izvedbo. Rezultat je bil omenjeni skupni nastop banovinskih društev državnih upokojencev v Beogradu konec oktobra 1936.⁴⁵²

Očitno je bila intervencija jeseni 1936 uspešna, saj je finančni minister Dušan Letica obljubil izplačevanje pokojnin v začetku vsakega meseca ter prizadevanje za povišanje plač in pokojnin za 5 %, in sicer že v proračunu za l. 1937/38. Prvo obljubo je minister izpolnil, tako da so upokojenci od novembra 1936, z vmesnimi kratkimi stiki, redno prejeli pokojnine že v prvi polovici meseca.⁴⁵³ Druga obljuba je bila težje izvedljiva, čeprav je minister izjavil, da mu je jasen položaj upokojencev zaradi porasta cen življenjskih potrebščin, a da je ta porast prehodnega značaja. L. 1935 so bile namreč z uredbo znižane plače aktivnih državnih uslužbencev in upokojencev z utemeljitvijo, da so se cene vseh življenjskih potrebščin znižale. Vlada je utemeljevala znižanje plač in pokojnin z nujno vzpostavitev ravnovesja v državnem proračunu.⁴⁵⁴ Kljub

451 Prav tam. Z omenjeno razlago vzroka za neredno izplačevanje plač in pokojnin se Udruženje državnih upokojencev Primorske banovine v Splitu ni strinjalo in je izhajalo s stališča, da je vse v tehniki dela. Izdala naj bi se uredba, ki bi določala, da se osebnim prejemkom (aktivnim in pokojninskim) da prednost pred vsemi materialnimi obveznostmi. – *Upokojenec*, 22. 12. 1936, str. 2, 3, Ali bi se mogle plače in pokojnine izplačevati pravočasno?.

452 *Upokojenec*, 22. 12. 1936, str. 1, Božične misli; *Upokojenec*, 25. 11. 1936, str. 2, Posredovanje naše delegacije v Beogradu.

453 *Upokojenec*, 22. 12. 1936, str. 1, Božične misli.

454 *Slovenec*, št. 222a, 27. 9. 1935, str. 2, Uredba o znižanju plač ima svoje gospodarsko in socialno opravičilo. *Slovenec* posreduje prispevek časopisa *Vreme* z naslovom Znižanje uradniških prejemkov, v katerem je avtor I. R. utemeljeval vzroke znižanja, ki je bilo pravzaprav stališče vlade (*Slovenec*, št. 216a, 20. 9. 1935, str. 2, Izjava finančnega ministra). Povečanje državnega proračuna v pojvni dobi, ki je bilo izzvano v glavnem zaradi številnih funkcij, ki jih je država prevzela nase, ni bilo več v skladu z državnimi dohodki, ki so pričeli po l. 1931 konstantno padati zaradi znižanja gospodarske dejavnosti. Kljub takšnemu stanju naj bi bilo v proračunu okoli 51 % sredstev namenjenih za

argumentiranemu razlogu vlade za sprejem uredbe o znižanju osebnih prejemkov državnih uradnikov in upokojencev pa je njeno izvajanje pokazalo, da ni v skladu z načelom o socialni pravičnosti. Njena največja pomanjkljivost je bila, da so bile prizadete nižje, že tako slabo plačane kategorije uslužbencev, zlasti tiste z (večjimi) družinami. Na primer uradniku X. uradniškega razreda, ki je bil poročen z uradnico (»zvaničnico«) in imel dva otroka, se je po uredbi mesečni dohodek znižal s 1780 din na 1405 din, torej za 20 %. Ženin mesečni dohodek pa se je znižal s 600 din na 280 din. Dohodek celotne družine se je torej znižal povprečno za 31 %.⁴⁵⁵ Na deželi, kjer so bile doklade nižje, verjetno zaradi nižjih življenjskih stroškov kot v mestih,⁴⁵⁶ je padec znašal 36,5 %. Če je imel tak uradnik več otrok, se je njegov dohodek znižal še bolj (zmanjšana je bila tudi rodbinska doklada za ženo in otroke; op. avtorice). Številne družine naj bi znižanje prizadelo tudi do 40 % ali več. Po drugi strani so se samskemu »služitelju« v mestu zmanjšali dohodki za 5 %, na deželi pa 6–7 %.⁴⁵⁷ Podobno, a bolj umiljeno razmerje je veljalo glede pokojnin.⁴⁵⁸ V virih ni podatkov, ki bi pokazali vpliv znižanja na višino pokojnin, ampak le tisti, ki ponazarjajo višino znižanja doklad po uredbah iz l. 1935.⁴⁵⁹

osebne izdatke, a le 40 % za materialne, kar naj bi bilo za jugoslovansko državo, ki je bila predvsem kmetijska, nepravo razmerje. V dani situaciji naj bi se vlada zavedala, da ni mogoče uvesti novih davčnih bremen, saj bi to predstavljalo prehudo obremenitev. Tako ji na razpolago naj ne bi preostalo mnogo sredstev za utrditev proračunskega ravnotežja. Nadaljnje zadolževanje in inflacija nista prišla v poštev, zato je vlada izbrala znižanje osebnih izdatkov, saj naj bi bilo znižanje materialnih izdatkov v škodo gospodarstvu in normalnemu delovanju državnega aparata. Z znižanjem osebnih prejemkov se je preprečila redukcija državnega uradništva. Nadalje pisec omenjenega prispevka zapiše, da, upoštevajoč cene osnovnih življenjskih potrebščin, znižanje plač le ni bilo tako pretirano, kar naj bi pričal indeks cen na debelo in na drobno kot rezultat raziskav Narodne banke ter indeks cen osnovnih življenjskih potrebščin kot rezultat raziskave Delavske zbornice v Zagrebu. Ti indeksi cen naj bi pokazali, da so se življenjske potrebščine v primerjavi s prejšnjimi leti znižale in bile celo najcenejše v zadnjih desetih letih. Podražitev posameznih življenjskih potrebščin pa je mogoče razložiti kot trenutni pojav, ki je posledica trenutnih svetovnih razmer. Iz povedanega sledi, da naj bi imela uredba vlade o znižanju osebnih prejemkov močno socialno in gospodarsko podlago. – *Slovenec*, št. 222a, 27. 9. 1935, str. 2, Uredba o znižanju plač ima svoje gospodarsko in socialno opravičilo. Nasprotniki uredbe so opozarjali, da Dravska banovina, kjer je življenje drago, padca cen življenjskih potrebščin ne občuti bistveno, saj bi se morali vzporedno znižati tudi drugi izdatki (npr. stroški, povezani s stanovanjem).

455 Družinski dohodek je po znižanju znašal 1685 din. Ker v virih ni eksistenčnega minimuma za državne uradnike, so navedeni podatki o eksistenčnem minimumu štiričlanske delavske družine, ki je l. 1935 znašal 1657 din, v l. 1936 pa že 1722 din, kar pomeni, da ga navedena uradniška družina v tem letu že ni več dosegala. Podatki o eksistenčnem minimumu v: Kresal, *Tekstilna industrija v Sloveniji*, str. 260.

456 Upoštevajoč vire je bila višina doklad odvisna ne samo od višine plače oziroma pokojnine, ampak tudi draginjskega razreda, v katerega je sodilo območje bivanja aktivnega uslužbenca oziroma upokojenca. Uvrstitev območij v posamezne draginjske razrede je bila odvisna od višine življenjskih stroškov. Ljubljana npr. je bila uvrščena v I. draginjski razred (op. avtorice).

457 *Slovenec*, št. 217a, 21. 9. 1935, str. 1, K znižanju plač.

458 Prav tam.

459 *Upokojenec*, 27. 2. 1936, str. 4, Znižanje pokojnin po novih uredbah ex 1935.

Vzemimo kot primer državnega uradnika II/1,⁴⁶⁰ upokoјenega po zakonu iz l. 1923, ki je prejemal pokojnino od 1. decembra 1926. Do 30. septembra 1935 je prejemal doklado v vrednosti 700 din, od 1. oktobra 1935 pa mesečno doklado v vrednosti 550 din, torej 150 din manj. Državni uradnik III/1,⁴⁶¹ ki je bil prav tako upokoјen po zakonu iz l. 1923 in je od 1. aprila 1927 prejemal pokojnino, je do 30. septembra 1935 prejemal 915 din mesečne doklade. Od 1. oktobra 1935 je prejemal mesečno doklado v vrednosti 880 din, se pravi 35 din manj.⁴⁶² Omenjena primera kažeta na nesorazmerno znižanje doklad. Upokoјencu, ki je prejemal nižjo doklado, se je ta, po uredbi iz l. 1935, občutno znižala v primerjavi z upokoјencem, ki je prejemal višjo doklado. Na prvi pogled se zdi omenjeno znižanje krivično in razlika znižanja med obema navedenima primeroma je visoka, a če pomislimo, je prvi upokoјenec v času aktivne službe pripadal višjemu uradniškemu razredu kot drugi, zato je imel tudi višjo pokojnino in posledično nižjo doklado. Upoštevat pa je potrebno tudi uvrstitev v draginjski razred. Prvi upokoјenec je sodil v III. draginjski razred, drugi pa v II. draginjski razred, kar pomeni, da je imel drugi višje življenjske stroške.

Podobno situacijo je mogoče opaziti pri državnih uradnikih, upokoјenih po zakonu o uradnikih iz l. 1931.⁴⁶³ Kot primer je naveden zvaničnik II/1,⁴⁶⁴ ki je od 1. oktobra 1931 prejemal 95-odstotno pokojnino. Do 30. septembra 1935 je prejemal mesečno doklado v vrednosti 760 din, od 1. oktobra 1935 pa v vrednosti 617 din, torej 143 manj. Kot primerjava je naveden zvaničnik II/1, ki je prav tako prejemal 95-odstotno pokojnino od 1. oktobra 1931. Do 30. septembra 1935 je prejemal mesečno doklado v vrednosti 570 din, od 1. oktobra 1935 pa v vrednosti 418 din, torej 152 din manj. Se pravi, da se je prvemu, ki je že tako prejemal višjo doklado, le-ta zmanjšala manj kot drugemu, ki je prejemal nižjo doklado v istem obdobju, čeprav sta oba še kot aktivna uradnika pripadala isti položajni skupini. Iz vira ni mogoče razbrati razloga tovrstnih izračunov, saj ni podatka o družinskem stanju upokoјencev in uvrstitvi v draginjski razred. Lahko le ponovno

460 Iz razpredelnice označbe niso povsem jasne. Upoštevaјoč zakon o državnih uradnikih iz l. 1923, gre verjetno za upokoјenega uradnika II. kategorije, I. stopnje, III. draginjski razred (op. avtorice). Za uvrstitev v II. kategorijo se je zahtevala popolna srednješolska izobrazba z zrelostnim izpitom ali srednja strokovna šola z opravljenim zaključnim izpitom. Druga kategorija se je delila na pet stopenj. – *UL PUS*, 12. 9. 1923, Zakon o civilnih uradnikih in ostalih državnih uslužbencih.

461 Verjetno gre za upokoјenega uradnika III. kategorije, I. stopnje, II. draginjski razred (op. avtorice). Za uvrstitev v III. kategorijo je bilo potrebno dokončanje štirih razredov srednje šole ali nižje strokovne šole z opravljenim zaključnim izpitom. III. kategorija se je delila na štiri stopnje. – *UL PUS*, 12. 9. 1923.

462 *Upokoјenec*, 27. 2. 1936, str. 4, Znižanje pokojnin po novih uredbah ex 1935.

463 Prav tam.

464 Upoštevaјoč zakon o uradnikih iz l. 1931, je verjetno pripadal II. položajni skupini. Številka 1 pa verjetno pomeni I. periodični povišek plače. Zvaničniške plače so se namreč v I. skupini zviševale s tremi periodičnimi poviški, v II. in III. skupini pa z dvema periodičnima poviškoma (op. avtorice).

poudarimo, da so društvo in državni upokojenci nasploh izražali nestrinjanje in nerazumevanje izračunov.

Društvo državnih upokojencev si je prizadevalo za vzpostavitev stanja plač in pokojnin na nivo pred znižanjem v septembru 1935. Svojo zahtevo je utemeljevalo s tem, da je slabo plačan državni uradnik in upokojenec slab kupec in se z nižjimi plačami in pokojninami samo znižuje kupna moč pomembnega dela kupcev, kar vpliva na zmanjšan obtok denarja.⁴⁶⁵ Senator Ivan Hribar je na seji z dne 24. marca 1937 sicer pohvalil delo vlade Milana Stojadinovića, a hkrati poudaril, da mu je nerazumljiva uredba vlade o zmanjšanju plač uradnikov in pokojnin, ki jo je izdala z utemeljitvijo, da so živila postala cenejša, čeprav se je v istem času dvignila cena kruha v Beogradu, nato pa so postopoma rastle cene večini živil in ostalih življenjskih potrebščin.⁴⁶⁶ Navzoče je opozoril na obupane prošnje tistih, ki jih je omenjena uredba najbolj prizadela, to so nižji uradniški razredi. Finančnega ministra je pozval, naj se plače državnih uradnikov in pokojnine s proračunskim l. 1938/39 povišajo za toliko, za kolikor so se z omenjeno uredbo l. 1935 znižale.⁴⁶⁷

Kljub tovrstnim argumentom so bili upokojenci prezrti. Ministrski svet je namreč jeseni l. 1937 sprejel sklep o povišanju plač aktivnim uradnikom na višino pred znižanjem septembra 1935. Tudi tu so bile omejitve, saj so bili do zvišanja upravičeni le tisti državni uslužbenci, ki so glede višine plače sodili v srednji, nižji in najnižji razred. Glede rodbinskih doklad je vlada sklenila vsem državnim uslužbencem in upokojencem za vzdrževanje njihovih otrok vrniti pomoč na nivo pred znižanjem septembra 1935. Zvišani, to je stari prejemki so se pričeli izplačevati z novembrom 1937.⁴⁶⁸ Tovrsten ukrep je vlada utemeljevala s tem, da se državna blagajna še ni toliko okrepila, da bi lahko prenesla breme popolnega regresa tistega, kar se je državnim uradnikom in upokojencem l. 1935 vzelo. Trenutno so bile možnosti le za izboljšanje prejemkov aktivnih državnih uradnikov.⁴⁶⁹

Banovinska društva državnih upokojencev so reagirala z vrsto resolucij in protestov na predsednika vlade, predsednika senata in skupščine ter kraljevega namestnika.⁴⁷⁰ Svojo zahtevo po povišanju pokojnin do tiste višine, kot so jo

465 *Upokojenec*, 24. 8. 1936, str. 1, Namesto draginjskih doklad – vrednost dinarja in dostojnemu življenju upokojencev ustrezajoče pokojnine!.

466 *Upokojenec*, 20. 5. 1937, str. 1, Iz govora g. senatorja Ivana Hribarja za državne nameščence in upokojence.

467 Prav tam.

468 *Upokojenec*, 27. 10. 1937, str. 1, Upokojenci – prezrti in potrti.

469 Prav tam.

470 *Upokojenec*, 29. 11. 1937, str. 1–4, Odmevi izključitve upokojencev od povišanja prejemkov; *Upokojenec*, 24. 12. 1937, str. 4, 5, Odmevi izključitve upokojencev od povišanja prejemkov: nadaljevanje; *Upokojenec*, 24. 2. 1938, str. 1, 2, Poročilo.

prejemali do septembra 1935, so utemeljevali s tem, da je finančno ministrstvo v svojem poročilu oktobra 1937 trdilo, da je za prvih osem mesecev leta prišlo v državno blagajno 596 milijonov sredstev več, kot je bilo predvideno po proračunu. Tudi kasnejša poročila finančnega ministrstva naj bi izkazovala večji dotok finančnih sredstev, kot se je to pričakovalo po proračunu. Za izplačilo povišice pokojninskih prejemkov naj bi bilo torej dovolj kritja.⁴⁷¹

Finančno ministrstvo je vztrajalo pri svojih argumentih. V razpravi o proračunu za l. 1936/1937 je finančni minister ponovno opozoril na veliko nesorazmerje med osebnimi in materialnimi izdatki v računskem delu sedanjega državnega proračuna.⁴⁷² To naj bi bila, po eni strani, posledica boljšega nagrajevanja dela v javni službi, po drugi strani pa naj bi bilo za potrebe javne službe nesorazmerno veliko število zaposlenih, a vlada ni želela posegati po odpuščanju, saj se je zavedala, da gospodarstvo ne bi bilo sposobno sprejeti in zaposliti vseh odpuščenih iz javnih služb.⁴⁷³

Omenjena razlaga finančnega ministra ni mogla zadovoljiti državnih uradnikov in upokojencev, saj jih je »draginja ubijala«.⁴⁷⁴ Povišanje osebnih prejemkov, ki ga je vlada izvedla septembra 1940 z uredbo o izrednih dokladah državnih nameščencev, delavcev in upokojencev, je bilo neznatno. Povišanje 50–200 din mesečno je predstavljalo le 3–12 % povišanje dotedanjih osebnih prejemkov državnih uradnikov.⁴⁷⁵ Upokojenci so dejansko ostali brez poviška. Le tretji člen uredbe je namreč omenjal upokojence, in sicer v tem smislu, da velja določilo o izredni dokladi za vsakega otroka do 16. leta po 50 din na mesec tudi za upokojence.⁴⁷⁶ Večina upokojencev je imela starejše otroke in ni bila zajeta v ugodnosti. Uredba torej ni zadovoljila ne državnih uradnikov ne upokojencev glede na življenjske stroške. L. 1936 so začeli stroški za hrano ponovno naraščati in so l. 1940 skoraj dosegli nivo izpred krize.⁴⁷⁷ Zlasti so se povišale cene rastlinskih proizvodov. Od avgusta 1939 do decembra 1940 je indeks cen rastlinskih proizvodov narasel za okrog 150 %.⁴⁷⁸

Vedno glasnejše so bile zahteve, da vlada zagotovi državnim uradnikom in upokojencem tak eksistenčni minimum, da ne bodo trpeli pomanjkanja in da

471 *Upokojenec*, 24. 2. 1938, str. 2, Poročilo.

472 *Slovenec*, št. 12a, 16. 1. 1938, str. 2, Poročilo finančnega ministra.

473 Prav tam.

474 *Učiteljski tovariš*, 16. 1. 1941, str. 1, Draginja nas ubija.

475 *Učiteljski tovariš*, 16. 1. 1941, str. 1, Ureditev našega gmotnega položaja je že skrajna potreba.

476 *Upokojenec*, 20. 8. 1940, str. 1, Novo razočaranje.

477 Kresal, *Tekstilna industrija v Sloveniji*, str. 257.

478 *Učiteljski tovariš*, 16. 1. 1941, str. 1, Draginja nas ubija. V viru ni naveden izvor tega podatka (op. avtorice).

bodo lahko normalno izvajali svoje delo⁴⁷⁹ in se ne zadolževali.⁴⁸⁰ Omenjene zahteve so predstavniki vseh banovinskih društev državnih in samoupravnih upokoencev posredovali v Beogradu v začetku novembra 1940.⁴⁸¹ Sprejel jih je finančni minister⁴⁸² in jih potolažil z obljubo o sprejetju nove uredbe o izrednih dokladah. Obljubil je, da bo vlada maksimirala cene za vse življenjske potrebščine, s čimer naj bi državnim uslužbencem in upokoencem omogočila preživljanje z dosedanjimi dohodki. Kot finančni minister naj bi poskrbel za to, da bodo nabavljalne zadruga lahko prodajale blago po čim nižji ceni, nastalo razliko med nakupno in prodajno ceno pa naj bi jim krilo omenjeno ministrstvo.⁴⁸³ Prvo obljubo je finančni minister zelo hitro izpolnil, in sicer že decembra 1940.⁴⁸⁴ Upokojenci so priznavali, da je vlada pokazala sicer nekaj dobre volje in jim dala skromne izredne doklade, ki pa niso bile v nikakršnem razmerju z nastalo in še vedno se dvigajočo draginjo, zlasti od septembra 1939 (začetek vojne). Pomanjkljivost zadnje uredbe o izrednih dokladah je bila tudi ta, da niso bili vsem povišani prejemki. Izredna doklada se je namreč ustavila pri določenem znesku prejemkov.⁴⁸⁵ Dodatek za ženo je uredba popolnoma izpustila, za otroke pa je priznavala le po 50 din mesečno. Tako skupni družinski prejemki v večini primerov še vedno niso dosegli prejemkov pred septembrom l. 1935, ko so upokojenci in aktivni uslužbenci uživali tudi rodbinsko doklado za ženo. Zaradi silne draginje naj bi bili ti prejemki preskromni. Ponavljali so se obupani klici upokoencev in njihovih družin, da jih pomanjkanje duševno in telesno ubija.⁴⁸⁶

Društvo državnih upokoencev je bilo v obravnavanem obdobju aktivno tudi v zahtevah po odpravi plačevanja t. i. nadomestila za delo. Dravska banovina je

479 Učitelji npr. so opozarjali, da si s svojimi plačami ne morejo privoščiti niti novih oblek in obutve, zato zakrpajo stara oblačila in nosijo staro obutev. A to bodo že prenesli, problem je bila hrana. Brez nje ne gre. – *Učiteljski tovariš*, 16. 1. 1941, str. 1, Draginja nas ubija.

480 *Upokojenec*, 27. 1. 1939, str. 1, Ob vstopu v Novo leto. Glasilo Društva državnih upokoencev je videlo eno od glavnih napak osrednje oblasti, da se je ozirala zgolj na južne kraje skupne države, kjer je bilo življenje veliko ceneje in so državni uradniki in upokojenci s svojimi prejemki lažje shajali. Glasilo *Upokojenec* pa je objavilo tudi pismo nekega staroupokojenca, ki je zapisal, da kljub nizki pokojnini nima dolgov tako kot večina novoupokoencev, in sicer zato, ker se je v nasprotju z novoupokoencem naučil gospodariti in tako tudi njegova družina, zlasti žena. Zmanjšanje prejemkov naj bi novoupokojenca prizadelo zato, ker so bili razvajeni. – *Upokojenec*, 16. 7. 1940, str. 4, Dopisi.

481 *Upokojenec*, 30. 11. 1940, str. 1, Naši delegati zopet v Beogradu.

482 Društvo državnih upokoencev si je štel v čast, da je ugled banovinskih društev državnih upokoencev narasel, saj so jih v preteklih obdobjih v posameznih ministrstvih sprejemali samo načelnik in pomočniki ministrov, sedaj pa jih sprejemajo že sami ministri. – *Upokojenec*, 27. 1. 1941, str. 2, V znamenju naših uspehov.

483 *Upokojenec*, 30. 11. 1940, str. 1, Naši delegati zopet v Beogradu.

484 *Upokojenec*, 28. 12. 1940, str. 1, Uredba o spremembah in dopolnitvah o izredni dokladi državnih uslužbencev in upokoencev.

485 *Upokojenec*, 27. 1. 1941, str. 1, V novo leto. Nadomestilo so plačevali samo državni in samoupravni nameščenci ter upokojenci, ne pa privatni nameščenci.

486 *Upokojenec*, 21. 2. 1941, str. 1, Spomenica.

odpravila osebno delo na nedržavnih cestah ter uvedla petodstotno banovinsko doklado, ki so jo morali plačevati tudi državni nameščenci in upokojenci, če so bili obvezani kakšnemu državnemu davku, od katerega so se odmerjale samoupravne doklade.⁴⁸⁷ Nadomestilo za delo pa ni bilo omejeno časovno in so ga morali državni nameščenci in upokojenci plačevati do smrti, čeprav je njihova obveznost za delo po letih že minila. Zlasti pri upokojencih je bilo tovrstno plačevanje povsem nelogično, saj se je oseba načelno upokojila zato, ker ni bila več sposobna za delo, in od takšne osebe naj ne bi bilo mogoče zahtevati nadomestila za delo v denarju. Tovrstno plačevanje je bilo za upokojence finančna obremenitev. Društvo je večkrat interveniralo na gradbeno ministrstvo, naj upokojencev ne muči do skrajnosti, ter zahtevalo spremembo novele k zakonu o samoupravnih cestah. Velika pričakovanja so bila zlasti v obdobju ministrovanja dr. Kreka l. 1940, ki je sicer priznal krivičnost plačevanja nadomestila za delo v Dravski banovini, a do sprememb ni prišlo.⁴⁸⁸

Stalnica v zahtevah društva je bila tudi, da dobijo upokojenci na železnicah ugodnosti v enaki višini kot aktivni nameščenci. Neumornemu drezanju in moledovanju ter vrsti spomenic se je bilo mogoče zahvaliti, da se je z novim občim pravilnikom o voznih in prevoznih ugodnostih z dne 4. julija 1936 izpolnila dolgoletna želja in se je državnim upokojencem in njihovim družinskim članom priznal popust 50 % redne voznine 24-krat na leto.⁴⁸⁹

ZAKLJUČEK

Društvo državnih (od leta 1938 tudi samoupravnih) upokojencev je vse do začetka vojne trdno in vztrajno zastopalo interese vseh državnih upokojencev in kritično opozarjalo na situacije, ko so bili upokojenci prezrti in niso prejeli skromnega povišanja pokojnin. Svojim članom je vlivalo upanje in vero v boljše čase, čeprav se je hkrati zavedalo, da je verjetnost izboljšanja položaja minimalna. Vseskozi je državne upokojence pozivalo, naj se včlanijo v društvo, saj je v slogi moč. Število članov se je povečevalo. Ob koncu leta 1935 je društvo štelo 1454 članov, v letu 1937 pa že 2917 članov. V zavedanju skupnega nastopanja se je intenzivno povezovalo z drugimi društvi državnih upokojencev izven Dravske banovine in skupaj z njimi nastopalo pri merodajnih ministrstvih. Čeprav niso dosegli velikih sprememb na bolje, brez nenehne prisotnosti in opozarjanja na

487 *Upokojenec*, 15. 5. 1940, str. 2, Poročilo upravnega odbora Banovinskega društva državnih in samoupravnih upokojencev za Dravsko banovino v Ljubljani o delovanju v poslovnem letu 1939/40 za redni občni zbor dne 19. maja 1940.

488 Prav tam; *Upokojenec*, 17. 4. 1936, str. 1, 2, Kuluk.

489 *Upokojenec*, 22. 6. 1937, str. 2, Tajnikovo poročilo na občnem zboru društva državnih upokojencev za dravsko banovino v Ljubljani, dne 23. maja 1937.

pomanjkljivosti v položaju državnih upokojencev ne bi dosegli niti teh majhnih premikov. Mesečno izplačevanje pokojnin se je v glavnem uredilo, dosežene so bile ugodnosti pri vožnji na železnici, položaj staroupokojencev se sicer ni izenačil z državnimi upokojenci, ki so bili upokojeni po novih zakonih, vendar se njihovi prejemki niso znižali, pa tudi ne omembe vredno zvišali. Kot se da ugotoviti iz virov, je nejasen in dolgotrajen postopek določitve pokojnine in njenega končnega izplačila ostajal, prav tako plačevanje nadomestila za delo in vplačevanje v uradniški sklad.